

CÉLESTIN FREINET

Θεσμική και κριτική παιδαγωγική

Για ένα ελεύθερο, ανοιχτό
και συνεργατικό σχολείο

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Σοφία Λάχλου
Χαράλαμπος Μπάλτας
Δέσποινα Καρακατσάνη

οι εκδόσεις των συναδέλφων

CELESTIN FREINET
ΘΕΣΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ

επειδή

- η γνώση είναι δύναμη στον αγώνα για μια καλύτερη ζωή, στον αγώνα για μια άλλη κοινωνία
- ως εργαζόμενοι έχουμε ανησυχίες, προβληματισμούς, ιδέες, οράματα
- ως εργαζόμενοι στον χώρο του βιβλίου ζούμε τόσο κοντά στον κρυμμένο θησαυρό των τυπωμένων σελίδων
- έχουμε άποψη για το τι εκδίδεται, πώς εκδίδεται, πώς διακινείται και τι διαβάζεται
- το βιβλίο δεν μπορεί να είναι εμπόρευμα, πρέπει να είναι κοινωνικό αγαθό
- ο αναγνώστης δεν μπορεί να είναι καταναλωτής, πρέπει να είναι εραστής του βιβλίου
- η κοινωνία χωρίς αφεντικά για την οποία παλεύουμε θα είναι ταυτόχρονα μια κοινωνία χωρίς διευθυντές, θα είναι μια κοινωνία όπου ο χώρος του βιβλίου, όπως και όλοι οι τομείς της παραγωγής, θα αυτοδιευθύνεται από τους ίδιους τους εργαζόμενους

γι' αυτό... «Οι ΕΚΔΟΣΕΙΣ των ΣΥΝΑΔΕΛΦΩΝ»

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΑΔΕΛΦΩΝ
Καλλιδρομίου 30 - Αθήνα 11473 - Τηλ.: 210 3818840
https://ekdoseisynadelfwn.wordpress.com • syneditions@gmail.com

ISBN 978-960-9797-61-0

Célestin Freinet
Θεσμική και κριτική παιδαγωγική

Για ένα ελεύθερο, ανοιχτό και συνεργατικό σχολείο

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Σοφία Λάχλου
Χαράλαμπος Μπαλτάς
Δέσποινα Καρακατσάνη

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΑΔΕΛΦΩΝ
Αθήνα 2017

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1ο ΜΕΡΟΣ

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ FREINET ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΞΗ. ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΗ ΘΕΣΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ

ΑΝΤΙΠΟΛΕΜΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΡΑΤΣΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ FREINET ΚΑΙ Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ

Χρήστος **ΤΟΥΡΤΟΥΡΑΣ**

Εισαγωγικά

Προτιμώ να ξεκινήσω την παρούσα εργασία με κάποιες βασικές σκέψεις, που αποτελούν εξάλλου βεβαιότητες στη δική μου συνείδηση. Όπως με μεγάλη σαφήνεια περιγράφεται σε σχετικά κείμενα, η πίστη στον πόλεμο, τη λειτουργικότητα και τον νομοτελειακό του χαρακτήρα, προδίδει αναμφίβολα μια γραμμή συμπόρευσης με την ιδεολογία του ναζισμού και την πρακτική του χιτλερισμού. Στο πλαίσιο της αρρωστημένης αυτής ιδεολογίας, ο πόλεμος αποτελεί αναπόσπαστη λειτουργία της κοινωνίας, αφού μέσω αυτού εξυγιαίνεται και ακμάζει η τελευταία, αποβάλλοντας από τους κόλπους της όλα τα ασθενικά και ανίκανα για επιβίωση μέλη της. Για τους ναζί και τους νεοναζί ακροδεξιούς νοσταλγούς του Χίτλερ, ο πόλεμος δεν είναι συμφορά, αλλά ευλογία, αφού βοηθά στην εξέλιξη των ανθρώπινων κοινωνιών που φτάνουν να αποτελούνται από εκείνους μόνον που κατάφεραν να επιβιώσουν. Η διαστρέβλωση της θεωρίας του Δαρβίνου και η ασχήμια του εξαμβλώματος του «κοινωνικού δαρβινισμού», πασπαλισμένη με το επίχρισμα του «φυλετικού ρατσισμού» ή αλλιώς «φυλετισμού», αποτελεί το θεωρητικό υπόβαθρο της βαρβαρότητας του ακροδεξιού χώρου σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της γης. Για τους ναζί ρατσιστές, μονάδα κοινωνικής ανάλυσης δεν αποτελεί το άτομο, ούτε η κοινωνική του τάξη, αλλά η φυλή, το αίμα. Οι νεοναζί σήμερα, όπως και τα κομπλεξικά και άρρωστα ινδάλματά τους κατά το ιστορικά πρόσφατο παρελθόν, ποθούν το ξεκαθάρισμα της γης από τους αδυνά-

μους, τους μη Άριους, προσδοκούν πολέμους και προτείνουν ως κάθαρση, συναισθήματα οργής, θυμού, εκδίκησης και αποστροφής προς οτιδήποτε θυμίζει δημοκρατία, ισότητα και αδελφοσύνη. Η επικράτηση των ισχυροτέρων στη φύση θεωρείται νόμος απαράβατος και για τις ανθρώπινες κοινωνίες. Επομένως, οι αρχές της δημοκρατίας ανάγονται για τους ναζιστές ακροδεξιούς σε επικίνδυνα πολιτικά τερτίπια ενός διαχρονικού εχθρού της ανθρωπότητας, του εβραιομπολσεβικισμού. Στη βάση αντίστοιχων συνωμοσιολογικών σεναρίων, αντλημένων απευθείας από τη θεωρητική δεξαμενή του ναζισμού, την παλιά εταιρεία της Θούλης, καταδικάζεται η ελεύθερη, αυτόνομη και συνεργατική προσωπικότητα, αφού ως πρότυπο πλασάρεται η απόλυτη υποταγή και αφοσίωση στο πρόσωπο του αρχηγού/ηγέτη, ενός εκάστοτε κακομούτσουνου και κομπλεξικού χιτλερίσκου που αναδεικνύει το καπιταλιστικό σύστημα μέσα από τις κρίσεις και τα αδιέξοδά του. Τέλος, οι ιδιαιτερότητες των ανθρώπων δεν λαμβάνονται υπόψη. Οποιοδήποτε ελάττωμα -σωματικό ή ψυχικό- αποτελεί παρέκκλιση από τη νόρμα και καταδικάζεται ως ασύμφορο για την κοινωνία των ανθρώπων. Επομένως, εμπαθητικά, ενσυναισθητικά, οράματα στη βάση μιας ιδεολογίας που προτείνει την προσφορά στο σύνολο, του καθένα σύμφωνα με τις ικανότητές του προς τον καθένα σύμφωνα με τις ανάγκες του, χαρακτηρίζεται ως αίρεση.[46]

Επομένως, θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι οποιαδήποτε θεώρηση των κοινωνικών ζητημάτων στη βάση μιας αντιναζιστικής οπτικής, ενέχει όλα εκείνα τα στοιχεία που την καθιστούν αυτόματα και αντιπολεμική και αντιρατσιστική. Στο πλαίσιο του παραπάνω λογικού σχήματος, μια αντιαυταρχική, ουμανιστική παιδαγωγική της αγάπης και της συντροφικότητας, της κριτικής συνειδητοποίησης και του προβληματισμού απέναντι στις ανάγκες των συνανθρώπων και τα μεγάλα κοινωνικά ζητήματα, μια παιδαγωγική που δεν αδημονεί, παρά υπομονετικά ωθεί στην αυτόνομη ανακάλυψη της γνώσης, δεν μπορεί παρά να είναι επίσης αντιπολεμικού και αντιρατσιστικού χαρακτήρα. Διατυπώνεται, λοιπόν, το ερώτημα που θα απασχολήσει την παρούσα εισήγηση: *Αν η παιδαγωγική του μεγάλου Γάλλου Παιδαγωγού Freinet, η «προλεταριακή αγωγή» που ο ίδιος ευαγγελιζόταν, ήταν αντιναζιστική και, άρα, αντιπολεμική και αντιρατσιστική ή και αντίστροφα.* Ας πάρουμε λοιπόν τα πράγματα από την αρχή.

[46] Για την ιδεολογία και τις πρακτικές του ναζισμού και της ακροδεξιάς διεθνώς, παραπέμπω, ενδεικτικά, στα συγγράμματα των: Τσιάκαλος Γ. (2015). *Για τη ναζιστική ακροδεξιά και την πολιτική καθημερινότητα στην εποχή της κρίσης*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο και Ψαρράς, Δ. (2012) (β΄ έκδ.). *Η Μαύρη Βίβλος της Χρυσής Αυγής*. Αθήνα: Πόλις.

Ιστορικά στοιχεία

Ο Freinet, ιδρυτής του *Μοντέρνου Σχολείου* βίωσε «από πρώτο χέρι» την πικρή εμπειρία του πολέμου. Συμμετείχε στην πρώτη παγκόσμια σύρραξη και αυτή η εμπειρία τον επηρέασε βαθιά όσον αφορά τις μετέπειτα επιλογές του, τόσο σε επαγγελματικό όσο και σε ιδεολογικό και πολιτικό επίπεδο. Ο ίδιος λέει χαρακτηριστικά: *«Την εκπαίδευσή μου ως δάσκαλος την έκανα στον πόλεμο»*. Πράγματι, δεν πρόλαβε να ολοκληρώσει την εκπαίδευσή του ως δάσκαλος, όταν ξέσπασε ο πόλεμος. Έτσι, ενώ είχε αρχικά αντικαταστήσει άλλο συνάδελφο που είχε επιστρατευθεί, κατατάχθηκε και αυτός με τη σειρά του μετά από έξι μήνες, για να πολεμήσει και να τραυματιστεί σοβαρά το 1917, σε σημείο τέτοιο που χρειάστηκαν δύο ολόκληρα χρόνια ανάρρωσης, προκειμένου να αποκατασταθούν οι βλάβες της υγείας του. Χαρακτηρίστηκε ανάπηρος σε ποσοστό 70%, αλλά η αναπηρία του δεν κατέστη δυνατό να τον αποτρέψει από την άσκηση του διδασκαλικού επαγγέλματος που τόσο πολύ αγαπούσε. Αντιθέτως μάλιστα, στάθηκε αφορμή για μια συστηματική προσπάθεια από μέρους του να βρει έναν τρόπο διδασκαλίας που θα απαιτούσε τη λιγότερη δυνατή φωνή και ενεργό συμμετοχή από τον ίδιο κατά τη διάρκεια της καθημερινής διδασκαλίας. Το σοβαρό τραύμα στα πνευμόνια οδήγησε τον μεγάλο παιδαγωγό, από ένα παιχνίδι της ζωής, στην ανακάλυψη και εφαρμογή της δικής του, ιδιαίτερα πρωτοποριακής και ρηξικέλευθης για τα δεδομένα της εποχής, επιστημονικής μεθόδου διδασκαλίας (Peyronie, 2000: 272).

Η εμπειρία του πολέμου, λοιπόν, οδήγησε τον Freinet στην αναζήτηση εναλλακτικών επαγγελματικών, πολιτικών και πολιτιστικών λύσεων και τον προσανατόλισε, εν τέλει, προς ένα επαγγελματικό και προσωπικό μέλλον πολύ μακρινό από τις υπάρχουσες νόρμες. Και αυτός, όπως και άλλοι σύγχρονοί του δάσκαλοι, γύρισε από τον πόλεμο με μια έντονη απόρριψη του πολέμου. Ανήκε στη γενιά εκείνη των δυναμικών παλαιμάχων που κατάγγειλαν ανοιχτά τη θηριωδία του πολέμου και αμφισβήτησαν φανερά την κυρίαρχη τάξη. Το πνεύμα βαθύτατα αντιπολεμικών διακηρύξεων όπως το παρακάτω, που διατύπωσε ο φιλειρηνιστής συνάδελφός του Daniel, ήταν απόλυτα αντίστοιχο με τα πιστεύω του Freinet. Είναι χαρακτηριστικό το απόσπασμα από συνέντευξη που παραχώρησε ο Daniel το 1988 και εκφράζει το πνεύμα των διανοούμενων της εποχής του μεσοπολέμου και, βέβαια, και του Freinet. Λέει λοιπόν: *Το 1920 σήμανε την επιστροφή από τον πόλεμο. Εμείς, οι παλιοί αγωνιστές που είχαμε διαψευστεί, απατηθεί, παραπλανηθεί, έπρεπε να πάρουμε εκδίκηση και ίσως δεν είχαμε συνείδηση αυτού του πράγματος τότε, αλλά θεωρώ ότι πολλοί συνάδελφοι έφυγαν το 1920 για να γυρίσουν στην καριέρα τους με την παρακάτω απόφαση: δεν θα πρέπει να επαναληφθεί αυτό, δεν*

θα πρέπει η μελλοντική γενιά να γνωρίσει αυτόν τον όλεθρο που ζήσαμε εμείς. Ο Freinet συνδέθηκε με το συγκεκριμένο κίνημα των αντιμιλιταριστών παλαιμάχων, γνωρίστηκε και με τον συγγραφέα Barbusse, ο οποίος πέρα από τη συγγραφή λογοτεχνικών διηγημάτων, όπου απέδιδε εμφατικά την τερατώδη και φρικιαστική διάσταση του πολέμου[47], διηύθυνε μια κίνηση παλιών ρεπουμπλικάνων αγωνιστών και εξέδιδε το περιοδικό *Clarté* ως πυρήνα μιας ευρύτερης πολιτιστικής κίνησης. Στο συγκεκριμένο περιοδικό δημοσίευσε και ο Freinet αρκετά άρθρα του κατά το διάστημα 1923-24, ενώ 2 χρόνια νωρίτερα τα άρθρα του φιλοξενούνταν στις στήλες του περιοδικού του επαναστατικού τμήματος του νέου εκπαιδευτικού συνδικαλισμού και αποτελούσαν προϊόν ενός σοβαρού στοχασμού περί μιας νέας λαϊκής παιδαγωγικής που θα προετοίμαζε το έδαφος για την προετοιμασία και διεξαγωγή μιας επικείμενης και ιστορικά αναπόφευκτης κοινωνικής επανάστασης (Peyronie, 2000: 273).

Ο Freinet υιοθέτησε την κομμουνιστική ιδεολογία, επισκέφθηκε τη νέα τότε ΕΣΣΔ, αλλά και τα ελευθεριακά σχολεία του Αμβούργου, άντλησε νέες παιδαγωγικές ιδέες, αλλά τις προσάρμοσε στις ανάγκες και τις ιστορικές και πολιτιστικές αναγκαιότητες του γαλλικού λαού. Το σοβιετικό σχολείο τού έδωσε την αρχή της παραγωγικής εργασίας στην εκπαίδευση των παιδιών και τον πραγματικό ρόλο –τη σημασία– της εργασίας στο σχολείο. Αν και η πολιτική του τοποθέτηση τον απομάκρυνε από το κίνημα της *Νέας Αγωγής*, ωστόσο, η επίδραση του συγκεκριμένου κινήματος στη σκέψη του μεγάλου Παιδαγωγού δεν μπορεί να θεωρηθεί αμελητέα. Έτσι, ο Freinet απέρριψε κάθε είδους δογματισμό και εισήγαγε στην παιδαγωγική του πρακτικές πολύ κοντινές στις ανάγκες, την καθημερινότητα και τα ενδιαφέροντα των παιδιών του λαού. Με τη *μέθοδο του τυπογραφείου*, τη γνωστή καινοτομία που τον κατέστησε παγκοσμίως γνωστό, εισήγαγε, μεταξύ άλλων, και ένα διεθνιστικό –υπερτοπικιστικό θα λέγαμε– πνεύμα στη διδασκαλία, αφού τα παιδιά ενός σχολείου καλούνταν να ανταλλάσσουν πληροφορίες και γνώσεις, τις εμπειρίες τους γενικότερα, με παιδιά άλλων σχολείων μακρινών περιοχών της χώρας και ακόμη μακρινότερων περιοχών άλλων χωρών. Επιτυγχανόταν έτσι, ένας ευρύτερος κοινωνικός στόχος της εκπαίδευσης που θα κοινωνικοποιούσε τα παιδιά μεταξύ τους, ανεξάρτητα από τη χώρα προέλευσης ή το σχολείο φοίτησής τους (Peyronie, 2000: 274-276). Με τον τρόπο αυτόν, το διεθνιστικό στοιχείο της παιδαγωγικής του διαπαιδαγωγούσε τους νέους ανθρώπους στη βάση

[47] Να σημειωθεί στο σημείο αυτό, η μεγάλη σημασία της ζύμωσης των ανθρώπων, ιδιαίτερα των νέων, με την πραγματικότητα του πολέμου και της γενικευμένης θηριωδίας του. Στη βάση μιας ενσυναισθητικής κατανόησης της βαρβαρότητας, θεμελιώνεται η αντιπολεμική αγωγή και καταρρίπτονται οι στερεοτυπίες των εθνικών αφηγήσεων και των κυρίαρχων ιδεολογημάτων που τις συνοδεύουν (βλ. σχετικά, Παληκίδης, 2013: 119-125).

των αρχών της ειρήνης, της συνύπαρξης, της αποδοχής του ξένου και του διαφορετικού, της συνεργασίας και της αδελφοσύνης. Εντέλει, επανέφερε στο προσκήνιο κάποια, από παλιά διακηρυγμένα, ιδανικά που, όμως, είχαν πολλαπλώς καταπατηθεί και ξεχαστεί στο πλαίσιο του διάχυτου μιλιταρισμού που διέκρινε την ιμπεριαλιστική συγκυρία της εποχής του. Πρόκειται για όσα ενσάρκωνε το γνωστό τρίπτυχο «*ελευθερία-ισότητα-αδελφοσύνη*», που τόσο βάναυσα το είχε καταστρατηγήσει στην πράξη και τόσο ψυχρά το είχε απολέσει από τη μνήμη της η αστική τάξη, κληροδοτώντας στην πολιτική σκηνή, εντέλει, τις ναζιστικές και φασιστικές αποφυάδες της. Πίσω από αυτές τις *μεγάλες λέξεις*, όπως τις αποκαλεί ο Freinet (1979), κρύβονται, πλέον, τα αληθινά κίνητρα για δράση: τα καπιταλιστικά συμφέροντα και τα αντίστοιχα ιδεώδη (του ανταγωνισμού και της μισαλλοδοξίας, του φθόνου και του ωφελιμισμού, της υποκρισίας και της άκριτης αναπαραγωγής μασημένων θυμοσοφιών, της επιλογής και της διάκρισης, της συμμόρφωσης και της υποταγής, της εκμετάλλευσης και της αλλοτρίωσης), όλα τους στην υπηρεσία της απόσπασης ολοένα μεγαλύτερης υπεραξίας και της αποτελεσματικότερης υπηρέτησης του καπιταλιστικού συστήματος.

Ο Freinet κυνηγήθηκε, λοιδορήθηκε, απειλήθηκε και στο τέλος αποχώρησε από τη δημόσια εκπαίδευση που τόσο αγαπούσε, αλλά το δικό του «ιδιωτικό» σχολείο παρέμεινε ένα λαϊκό σχολείο για τα ορφανά και τα προσφυγόπουλα του πολέμου[48], για τα φτωχόπαιδα των κατώτερων εργατικών τάξεων, αφού εκεί χτυπούσε η καρδιά του μεγάλου Παιδαγωγού. Το ξεκίνημα του νέου Παγκόσμιου Πολέμου τον βρίσκει στη φυλακή, ως ύποπτο και επικίνδυνο για το πολιτικό καθεστώς, και στη συνέχεια σε κατ' οίκον περιορισμό, μέχρι τη στιγμή της ενεργητικής του και πάλι συμμετοχής, τη φορά αυτή στην Αντίσταση κατά του ναζιστικού κατοχικού καθεστώτος που επιβλήθηκε στη χώρα του. Προφανώς, γίνεται κατανοητό ότι η συμμετοχή σε αντιστασιακές απελευθερωτικές πρακτικές δεν ταυτίζεται επ' ουδενί με τη συμμετοχή σε ιμπεριαλιστικούς πολέμους, αλλά, αντίθετα, αποδεικνύει το έντονο αντιρατσιστικό, δημο-

[48] Στο σχολείο του, μάλιστα, περιέθαλψε αρκετά προσφυγόπουλα από τον ισπανικό εμφύλιο, αποδεικνύοντας περίτρανα στην πράξη ότι η Παιδαγωγία δεν εγκλωβίζεται σε εθνικά σύνορα και εθνικιστικές ή άλλες αντιπαλότητες, παρά υπηρετεί φανατικά την ιδέα του ανθρωπισμού, παραδίδοντας διαχρονικά μαθήματα αλληλεγγύης και συμπόνιας προς όλους «της γης τους κολασμένους» και σε πείσμα των εκάστοτε απατηλών και δόλιων σειρήνων της κάθε εποχής. Η παιδαγωγική στάση και η ανθρώπινη ευαισθησία του μεγάλου δασκάλου προς τα προσφυγόπουλα του ισπανικού εμφυλίου θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί κάλλιστα και στην τρέχουσα συγκυρία στην ελληνική κοινωνία και εκπαίδευση, αφού δίνει τελεσίδικες απαντήσεις προς κάθε κατεύθυνση και εναντιώνεται σε όλες τις αιτιάσεις σχετικά με την επικινδυνότητα του εγχειρήματος της υποδοχής των Σύριων προσφυγόπουλων στα σχολειά της χώρας μας σήμερα.

κρατικό και ελεύθερο, αδούλωτο πνεύμα εκείνων που δεν προσκυνούν, ούτε βέβαια και συνεργάζονται με τους κατακτητές. Το δημοκρατικό ήθος του Freinet,[49] το επα-

[49] Κατά τον Γάλλο παιδαγωγό, το δημοκρατικό σχολείο και ο δημοκρατικός εκπαιδευτικός διαμορφώνουν δημοκρατικούς ανθρώπους και πρέπει να εκπαιδεύουν στην αξιοπρέπεια και τον σεβασμό (Καρράς, 2014: 33). Στη Γαλλία, η αντιαυταρχική παιδεία ενσαρκώνεται στο πρόσωπο του δασκάλου Freinet, ο οποίος, ύστερα από περιπέτειες, καταδιώξεις και εγκλεισμούς σε στρατόπεδα, κατορθώνει να διαμορφώσει το Κίνημα Freinet, με χιλιάδες σχολεία σε όλο τον κόσμο. Μία από τις βασικές αρχές του Κινήματος (4η) αναφέρει: «Κανείς, το παιδί, όπως και ο ενήλικος, δεν θέλει να βρίσκεται κάτω από αυταρχική εξουσία» (Φράγκος, 2000: 142). Ωστόσο, το σχολείο του δεν είναι ένα αναρχικό σχολείο, αλλά προϋποθέτει οργάνωση της διδασκαλίας και τάξη κατά την εργασία, μια ορθολογική πειθαρχία. Η οργάνωση της εργασίας χωρίς εξωτερικούς καταναγκασμούς, έχει ως αποτέλεσμα την εγκατάλειψη κάθε είδους φορμαλισμών και την αντικατάσταση της τυπικής εξωτερικής πειθαρχίας από τη συμμετοχική δραστηριότητα, ως φυσική έκφραση και βάση της λειτουργικής οργάνωσης της σχολικής ζωής. Ο Freinet θεωρεί ότι, όταν τα παιδιά επιδίδονται σε εργασίες ενδιαφέρουσες, που ανταποκρίνονται στις λειτουργικές τους ανάγκες, η πειθαρχία περιορίζεται στην οργάνωση των εργασιών αυτών και δεν απαιτεί παρά ένα μίνιμουμ επίβλεψης που τις περισσότερες φορές πραγματοποιείται στα πλαίσια της ίδιας της ομάδας εργασίας και μεταξύ των συνομηλίκων. Ο δάσκαλος, έτσι, παύει να είναι ο «βδομαδιάτικος δεκανέας» και γίνεται μόνιμος σύμβουλος και βοηθός (Freinet, 1977: 25, 65· Κρίβας, 2007: 210). Ο Freinet θεωρείται ένας από τους προδρόμους της θεσμοθετημένης Παιδαγωγικής (Θεσμική Παιδαγωγική) ως αυτόνομης επιστήμης, καθώς ήταν δάσκαλος. Βίωσε όλη τη γραφειοκρατική δομή και την αυταρχικότητα της εκπαίδευσης της εποχής του, γεγονός που τον οδήγησε στο να υιοθετήσει μια εναλλακτική οπτική στην παιδαγωγική του πρόταση. Υποστήριζε, λοιπόν, ότι το σχολείο θα πρέπει να προετοιμάζει τον μαθητή για την κοινωνική ζωή, αντί να του χορηγεί στείρες γνώσεις. Εισήγαγε εκπαιδευτικές καινοτομίες (τυπογραφείο, σχολικό συνεταιρισμό, κατάργηση της έδρας και της «από καθέδρας διδασκαλίας», εδραίωση γνήσιας και ειλικρινούς παιδαγωγικής σχέσης μεταξύ δασκάλου και μαθητών, διδασκαλία στη βάση της ελεύθερης έκφρασης των παιδιών και των ιδιαίτερων ενδιαφερόντων τους που οδηγούσε μέχρι και την κατάργηση ακόμη και των τυποποιημένων και άνωθεν επιβεβλημένων αναγνωστικών) (Freinet, 1918· Κασσωτάκης, στο: Πασιάς κ.ά., 2015: 194). Το σχολείο του Freinet είναι εργαστήρι δουλειάς συνδεδεμένο με τη ζωή και το περιβάλλον, κοινό για όλους και συγχρόνως εξειδικευμένο. Σε αντίθεση με το παλιό σχολείο auditorium-scriptorium, το οποίο λειτουργούσε με μια αίθουσα σχεδιασμένη έτσι ώστε να επιτρέπεται ο πανοπτικός έλεγχος από τον δάσκαλο (υπερυψωμένη έδρα) και η καλή ακουστική (μικρός χώρος), να αποφεύγεται η διάσπαση της προσοχής των μαθητών (υπερυψωμένα παράθυρα, αδιαφανή τζάμια), να αποτρέπεται η ελεύθερη κίνησή τους κατά τη διδασκαλία (συλλογικά θρανία-πάγκοι που δυσχεραίνουν κάθε άλλη δραστηριότητα πλην της γραφής και της ανάγνωσης, απουσία κάθε ελεύθερου χώρου), να εμποτίζεται από έντονο ιδεαλισμό, αυστηρότητα και συντήρηση με την παρελκόμενη σημειολογία (προτομές και εθνικά σύμβολα, μαυροπίνακες). Στο σχολείο του Freinet, αντίθετα, οι καρέκλες δεν χρειάζονται πλάτη, αφού τα παιδιά δεν θα υποχρεώνονται σε πολύωρη ακινησία και τα συνοδά συμπτώματα και επιβαρύνσεις στη σπονδυλική τους στήλη. Η υπερυψωμένη έδρα του δασκάλου καταντάει περιττή, αφού λιγοστεύουν τραγικά οι σχολαστικές, παλιού τύπου, παραδόσεις και αντικαθίστανται από πρωτοβουλίες συνεργασίας του δα-

ναστατικό του ταμπεραμέντο και η αγάπη και ο σεβασμός του για και προς τη ζωή αντίστοιχα, τον οδήγησε να συμπλεύσει και πάλι με το προσφιλές του κίνημα που περιγράφηκε παραπάνω. Το κίνημα όλων εκείνων των αντιμιλιταριστών παλαίμαχων εκπαιδευτικών, που πλήρωσε βαρύ φόρο αίματος στον πόλεμο, αφήνοντάς μας μια παρακαταθήκη αντιναζισμού, αντιμιλιταρισμού, αντιεθνικισμού και μιας απέραντης απόρριψης και απέχθειας απέναντι σε καθετί αντιδραστικό, αντιλαϊκό και ενάντιο στη ζωή· σε καθετί, θα λέγαμε, νεκρόφιλο[50] (Peyronie, 2000: 277-278).

Η παιδαγωγική φιλοσοφία και η πολιτική ιδεολογία του Freinet

Κατά τον μεγάλο Παιδαγωγό, το σχολείο πρέπει να είναι σχολείο του λαού. Με τον Freinet γεννιέται μια λαϊκή Παιδαγωγική, βασικό σημείο που τον διαφοροποιεί από το Κίνημα της Νέας Αγωγής στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ. Η πολιτική σφραγίδα της δικής του παιδαγωγικής αντανακλά, κατά κάποιον τρόπο, την ομαδική καταδίκη του πολέ-

σκάλου με τους μαθητές σε όλα τα μήκη και πλάτη της αίθουσας. Το γραφείο του τοποθετείται στο ύψος των θρανίων των μαθητών, απελευθερώνοντας έτσι, αρκετό χώρο. Οι πίνακες μετατρέπονται σε καβαλέτα ή βάφονται σε χρώμα διαφορετικό από το μαύρο, το πένθιμο του παρελθόντος. Συνιστάται, γενικά, η κατάργηση οτιδήποτε ενίσχυε την αίσθηση της φυλακής (Freinet, 1977: 61-71).

50 Το Συνεργατικό Ινστιτούτο του Σύγχρονου Σχολείου (ICEM), γνωστού ως Κίνημα Freinet, υιοθέτησε ομόφωνα το 1968 τον Χάρτη του Σύγχρονου Σχολείου. Σύμφωνα με αυτόν: α) αγωγή σήμαινε άνθηση της προσωπικότητας και ανατροφή και όχι συσσώρευση γνώσεων, καταπίεση ή εξάρτηση, β) αντίθεση σε κάθε είδους κατήχηση και δογματισμό που συμμορφώνει τον άνθρωπο στο υπάρχον κοινωνικό κατεστημένο, αλλά μέριμνα για διαπαιδαγώγηση του νέου ανθρώπου με σκοπό την οικοδόμηση μιας νέας κοινωνίας, ενός κόσμου πολύ διαφορετικού από τον σημερινό, χωρίς πολέμους, ρατσισμό και κάθε είδους διακρίσεις ή εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο, γ) απόρριψη μιας αγωγής περιχαρακωμένης στον εαυτό της και έξω από τα μεγάλα κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα της εποχής της. Αντιθέτως, η αποδοχή εκείνης της μορφής αγωγής που αποτελεί στοιχείο μιας αναγκαίας κοινωνικής επανάστασης, ενός κοινωνικού και πολιτικού αγώνα στο πλευρό των εργαζομένων, ώστε η δημόσια εκπαίδευση να εκπληρώσει τη σημαντικότατη αποστολή της, δ) πίστη στο λαϊκό σχολείο εργασίας του μέλλοντος, όπου η δημιουργική δουλειά στο πλαίσιο της ομάδας θα αποτελεί τη θεμελιώδη αρχή του και θα το επανασυνδέει στο κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον από το οποίο έχει από καιρό, εντελώς αυθαίρετα, αποκοπεί, ε) παιδοκεντρισμός, ελεύθερη έκφραση με φυσικές μεθόδους διδασκαλίας και μάθησης, πειραματισμός, έρευνα και συνεργασία, αυτοπειθαρχία, ελεύθερη επιλογή ρόλων και ευθυνών στο πλαίσιο της ομάδας, στ) τάξεις-εργαστήρια, ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και ζ) μια εξ ορισμού διεθνής Παιδαγωγική, όπου ο διεθνισμός θα αποτελεί αναγκαιότητα κατά την εκπαιδευτική διαδικασία και όχι απλή ομολογία πίστης. Με άλλα λόγια, μια διεθνής προοπτική συναδέλφωσης στον χώρο της εργασίας και στη ζωή, μια βασική συνθήκη κατοχύρωσης και αποκατάστασης της παγκόσμιας ειρήνης (Ντήτριχ, χ. χρ.: 73-77).

μου και την έντονη καταγγελία των μαζικών καταχρήσεων του καπιταλισμού, δύο βασικών στοιχείων μιας ευρύτερης πολιτικής στάσης που χαρακτηρίζει έντονα την ατμόσφαιρα του Μεσοπολέμου. Ο Freinet έχει ολοκληρωμένη πολιτική άποψη, που του δίδει τη δυνατότητα μιας σοβαρής και τεκμηριωμένης επιστημονικά ανάλυσης των γεγονότων της εποχής του, που μεταφέρεται και στην Παιδαγωγική του, η οποία χαρακτηρίζεται από έντονη πολιτική απόχρωση[51].

Έτσι, μέσα από πολλές αναζητήσεις και έντονο προβληματισμό, καταλήγει ο Γάλλος οραματιστής Παιδαγωγός στο ότι το σύγχρονο αστικό σχολείο αποτελεί το τελικό προϊόν των διαφόρων αγώνων και ζυμώσεων σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο στην πορεία της ανθρωπότητας. Είναι ένα προϊόν του καπιταλιστικού συστήματος που δρα στο επιστέγασμά του[52]. Το σχολείο μας, συνήθιζε να λέει ο Freinet, υπνωτίστηκε στην προσπάθεια εξεύρεσης μεθόδων απόκτησης πολλαπλών γνώσεων κι απώλεσε τη βασική του ευθύνη να διαμορφώσει ολοκληρωμένα τους ανθρώπους.[53] Καταφέραμε να έχουμε σχολεία συλλαβισμού, γραφής, κατήχησης, ενώ αυτό που

[51] Το σχολείο, κατά τον Freinet, δεν μπορεί να είναι απομονωμένο από τις κοινωνικές εξελίξεις, το λαϊκό κίνημα και την κοινωνική πρόοδο (Κρίβας, 2007: 211). Υπήρξε ο ίδιος έντονα πολιτικοποιημένος (ιδιαίτερα για την εποχή του) και στρατεύθηκε στην αρχή της εκπαίδευσης για τον λαό και μέσα από τον λαό, ενώ κατατάχθηκε στα αριστερά παιδαγωγικά κινήματα, αφού αντιτάχθηκε με σθένος και συνέπεια στις κοινωνικές ανισότητες (Κασσωτάκης, στο: Πασιάς κ.ά., 2015: 194).

[52] Γράφει χαρακτηριστικά, επ' αυτού: «Το σχολείο αυτό θα είναι πάντοτε δεμένο με τις καπιταλιστικές του ρίζες: δεν θα δίνει παρά ελάχιστη σημασία στη διαμόρφωση του ανθρώπου· δε θα προσφέρει καμιά ή σχεδόν καμιά ουσιαστική αγωγή και μάθηση. Αντίθετα, θα παρέχει συνεχώς ολοένα και περισσότερη εκπαίδευση στο μέτρο που αυξάνονται οι αναγκαιότητες του καπιταλιστικού ανταγωνισμού. Στη δίψα για κατοχή –ακόμα και με την αρπαγή– στην επιθυμία για κυριαρχία με τη βία, πράγματα που καθορίζουν σήμερα την κοινωνική δραστηριότητα, αντιστοιχεί μια πνευματική κατάσταση ισοδύναμη με το σχολείο, ο καπιταλισμός της κουλτούρας», δηλαδή η προσφορά υπερτροφικών γνώσεων, με σκοπό την ανάπτυξη της ζωικής δύναμης του ανθρώπου και σε βάρος των πραγματικών πνευματικών δυνάμεών του, της κοινωνικής αρμονίας και της αληθινής του ευημερίας. Πρόκειται, με άλλα λόγια, για τη διανομή μιας κουλτούρας άκρως συναφούς με την απόσπαση καπιταλιστικών κερδών, μιας κουλτούρας που χαρακτηρίζει με συνέπεια το αστικό καπιταλιστικό σύγχρονο σχολείο (Freinet 1979: 327). Ο καπιταλισμός, κατά τον Freinet, γέννησε ένα μπάσταρδο σχολείο με μια ουμανιστική φλυαρία, για να κρύβει την κοινωνική του δειλία και την τεχνολογική του στασιμότητα. Ο λαός θα αποκτήσει, με την ίδια λογική και νομοτέλεια, το δικό του σχολείο και τη δική του παιδαγωγική, ανεβαίνοντας στην εξουσία. Και αυτή η άνοδος έχει κιόλας αρχίσει (Freinet, 1977: 27).

[53] Απώλεσε την ευθύνη του αυτή, αποφεύγοντας να ασχοληθεί με το κάθε παιδί ξεχωριστά, ξεχνώντας τη βασική παιδαγωγική αρχή της εξατομίκευσης. Μια αρχή που συνηγορεί στην αντιφασιστική δήλωση της Emma P., μιας σχιζοφρενούς που υπέστη στείρωση από το ναζιστικό καθεστώς, ότι «ο κάθε άνθρωπος είναι διαφορετικός, όπως επίσης και η κάθε υπόθεση» (Fritzsche, 2008).

χρειαζόμαστε, είναι σχολεία ανθρώπων. Ακόμη και το *Σχολείο Εργασίας*, που πρωτοδημιουργήθηκε στη Γερμανία, αντανακλώντας τις κοινωνικές απαιτήσεις της εποχής, έπαψε να ανταποκρίνεται στο πνεύμα του ουμανισμού[54]. Στο κουφάρι του σχολείου εργασίας που απέμεινε, μάθανε και βολεύτηκαν να λειτουργούν στρατιές ολόκληρες προσκυνημένων εκπαιδευτικών – όχι όμως και Παιδαγωγών, όπως διατείνεται ο Freinet. Ωστόσο, διαλεκτικά και ως απάντηση στα αξιωματικά χαρακτηριστικά του καπιταλισμού, δηλαδή, της *γενικής αποστροφής της εργασίας* σε μια κοινωνία όπου η εργασία δεν επαρκεί για την εξασφάλιση της επιβίωσης, αλλά και της *καπιταλιστικής τσιγγουνιάς* για καθετί απλά ανθρώπινο και, τέλος, της *καπιταλιστικής αταξίας*, προβάλλει καθαρά η νέα απαίτηση των σύγχρονων καιρών: η ανάγκη για μετασχηματισμό και επαναστατικοποίηση της εκπαίδευσης – και όχι απλά για μια επιφανειακή βελτίωση ή ρεφορμιστική μεταρρύθμισή της. Ανοίγει ο δρόμος για ένα προλεταριακό, ριζοσπαστικό σχολείο ενός επαναστατημένου κόσμου (Freinet, 1979) και επιβάλλεται η αναπροσαρμογή της δημόσιας εκπαίδευσης, προκειμένου να ανταποκριθεί στις σύγχρονες απαιτήσεις και ανάγκες του λαού, *μέσα σ' έναν κόσμο που ελπίζουμε*, όπως έλεγε χαρακτηριστικά ο Γάλλος παιδαγωγός, *να γίνει σύντομα ο κόσμος ενός θριαμβευτή*

[54] Αντιθέτως μάλιστα, στη συγκεκριμένη χώρα η εκπαίδευση στην εργασία έλαβε τις τραγικές εκείνες διαστάσεις, μάρτυρας των οποίων κατέστη ολόκληρη η ανθρωπότητα κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου και λίγο πριν από την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η εκτροπή της εκπαίδευσης και μέσω της εργασίας χρεώνεται δικαιωματικά στο ναζιστικό εθνοσοσιαλιστικό καθεστώς του Χίτλερ, αφού το απόφθεγμα που συμπύκνωνε τη βασική κατά τους ναζί ιδιότητα της εργασίας: «ότι η εργασία εξευγενίζει» ή «η εργασία απελευθερώνει», προπαγανδίστηκε με τη μορφή τσιτάτων που αναρτήθηκαν ακόμη και σε περίοπτες θέσεις στα γνωστά σε όλους στρατόπεδα, της υπηρεσίας εργασίας αρχικά και μετέπειτα στρατόπεδα συγκέντρωσης, του Νταχάου, του Ζάξενχάουζεν και του Άουσβιτς. Στη βάση, λοιπόν, αυτής της λογικής, το ναζιστικό καθεστώς φρόντισε να εκπαιδεύσει τη συντριπτική πλειοψηφία των νεαρών Γερμανών, υποβάλλοντάς τους σε εξάμηνη θητεία στην αποκαλούμενη Υπηρεσία Εργασίας, με υποχρεωτική συνύπαρξη μεταξύ τους στα στρατιωτικά πρότυπα, με σκοπό την απόκτηση στρατιωτικής πειθαρχίας, κοινοτικού πνεύματος και συντροφικότητας και αποβλέποντας, ταυτόχρονα, στην απατηλή δημιουργία βεβαιοτήτων όσον αφορά την άρση των υφιστάμενων ταξικών ανισοτήτων, στα γενικότερα πλαίσια κατίσχυσης μιας ευρύτερης, ενιαίας και ομοιογενούς φυλετικής ταυτότητας για όλα τα μέλη της ναζιστικής νεολαίας (βλ. Fritzsche, 2008). Με άλλα λόγια, οι Γερμανοί εκπαίδευαν τα παιδιά τους και εκπαιδεύονταν και οι ίδιοι στη λογική της προσφοράς στην κοινότητα (εξ ου και ο όρος λαϊκές κοινότητες), όχι βέβαια με σκοπό την ολοκλήρωση της προσωπικότητάς τους στη βάση των αρχών της αλληλεγγύης, της συντροφικότητας, της αλληλοαποδοχής, της έγνοιας για τον άλλον, της δημιουργίας και της προσφοράς στον συνάνθρωπο και σε ολόκληρη την ανθρωπότητα, δηλαδή, όχι στη βάση των αρχών του Σχολείου Εργασίας, αλλά για την ενίσχυση της Αρίας φυλής και τη διατήρηση της καθαρότητάς της, με απώτερο σκοπό την επικράτηση και την κυριαρχία της πάνω σε όλους τους υπόλοιπους λαούς.

σοσιαλισμού (Freinet, 1977: 20). Μιλώντας εξ ονόματος των πλέον ευάλωτων μελών της κοινωνίας, των παιδιών, ξεκαθαρίζει ότι η υγεία τους, η σωματική και ψυχική τους ισορροπία, η εξασφάλιση της ενεργητικότητας και περιέργειάς τους, η σοβαρή ενασχόληση με τις πιθανές αναπηρίες τους που γεννάει η άγνοια, η εκμετάλλευση, η τρώγλη και η μιζέρια, αποτελούν κάποιες από τις πιο σημαντικές υποχρεώσεις μιας υγιούς και ανθρώπινης κοινωνίας. Σε παιδαγωγικό και ηθικό επίπεδο, δεν έχουμε το δικαίωμα να αδιαφορούμε για τα λάθη και τις αδικίες που γίνονται στα παιδιά, ανεξάρτητα –όπως έλεγε– από το αν βρίσκονται έξω από τον χώρο της δικής μας εποπτείας και ευθύνης. Χρειάζεται να κοινοποιούμε παντού ότι ανάλογες καταστάσεις δεν αποτελούν αποκλειστικά παιδαγωγικό πρόβλημα, παρά υπάγονται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο κοινωνικό, αποτελούν μέρος του προβλήματος διαβίωσης πολλών οικογενειών σε ανελέητες προλεταριακές συνθήκες (ό.π.: 29). Στο σημείο αυτό διαφαίνεται και η βαθύτατη κοινωνική και πολιτική ευαισθησία του μεγάλου Παιδαγωγού. Ο Freinet υπηρετεί τον άνθρωπο σε όλες του τις εκφάνσεις: ενδιαφέρεται πολύ ακόμη και για τις σωματικές ατέλειες τις οποίες θεωρεί ότι μετατρέπουν σε αναπηρίες οι κοινωνικοί και υλικοί όροι ύπαρξης των ατόμων που τις φέρουν. Το πολιτικό προφίλ του και η ταξική ανάλυση στη σκέψη του, τον αποτρέπει από αφελείς και απρόσεκτες ερμηνείες. Στη σκέψη του δεν υπάρχει χώρος για κανένα είδος ρατσισμού.

Η πίστη στη δημοκρατία οδηγεί τον Freinet να οραματιστεί, να προτείνει και να εφαρμόσει μια παιδαγωγική παιδοκεντρική, ελεύθερη και αποκαθαρμένη από πατερναλισμούς, ηγεμονικές πρακτικές χειραγώγησης και άλλου είδους συμπτωματικές νευρωσικές συμπεριφορές. Συνήθιζε να λέει ότι το νέο σχολείο θα πρέπει να είναι παιδοκεντρικό και ότι είναι γενικά πολύ δύσκολο να γνωρίσουμε σε βάθος το παιδί, τις ιδιαίτερες κλίσεις και τις δυνατότητές του, την ψυχική του φύση, τον πλούτο και την ορμή του, πάνω στα οποία να προσαρμόσουμε τη διδασκαλία μας. Τελικά, προτείνει ότι θα πρέπει να λειτουργήσουμε σαν τον κτηνοτρόφο, ο οποίος, προκειμένου να δώσει την καλύτερη τροφή στα πουλάρια του, αποφασίζει να τα αφήσει ελεύθερα να βοσκήσουν στο λιβάδι (Freinet, 1977: 22-23).

Παιδαγωγικές πρακτικές στο σχολείο του Freinet

Στο πλαίσιο της λειτουργίας του σχολείου του Freinet, ο δάσκαλος δεν κάθεται στην έδρα, αλλά περιφέρεται διαρκώς ή μεταφέρεται σεμνά στο βάθος της αίθουσας, δεν πλήττει, δεν επιπλήττει, ούτε τιμωρεί, βοηθά και συμμετέχει στην προσπάθεια των μαθητών του. Αμφισβητεί ο ίδιος και αμφισβητείται από τους μαθητές ο ρόλος του,

δεν προβάλλει τον εαυτό του ως αυθεντία, παρά αντίθετα, ξεκαθαρίζει από την αρχή ότι δεν τα γνωρίζει όλα ή, μάλλον, γνωρίζει ελάχιστα από όσα υπάρχουν. Σε καμία περίπτωση δεν εξαπατά τα παιδιά, αφού κάτι τέτοιο θα πλήγωνε ανεπανόρθωτα ολόκληρη την εκπαιδευτική πρακτική. Η διδακτική πράξη στο σχολείο του Freinet στηρίζεται στην ειλικρίνεια και την ταπεινοφροσύνη, τη σχετικότητα της γνώσης και την οικειότητα. Η ατμόσφαιρα μοιάζει να γίνεται οικογενειακή, απελευθερώνοντας ακόμη και τους πιο δειλούς από τους μαθητές. Δεν υπάρχει καταπίεση, καταργούνται οι εργασίες για το σπίτι ή τα κείμενα για αποστήθιση, η εργασία του σχολείου είναι ενσωματωμένη στη ζωή τους. Δάσκαλος και μαθητές αποτιμούν κριτικά και συνολικά τη λειτουργία και την αποτελεσματικότητα της σχολικής διαδικασίας. Αποφεύγονται οι μικροπρεπείς αγκυλώσεις σε πρότερες κακές αποκτημένες συνήθειες και τάσεις για συκοφαντίες, δυσφημίσεις και κακολογίες, αλλά και νοσηρές στάσεις παθητικότητας, αυστηρής υποταγής και υποκριτικής συναδελφικότητας που αποτελούσαν τον κανόνα στην πραγματικότητα του παραδοσιακού σχολείου. Οι εργασίες ολοκληρώνονται στο πλαίσιο της λειτουργίας και υπακοής σε κοινά αποδεκτούς εξ αρχής κανόνες. Ο Freinet δεν συντάσσεται με λογικές στρατιωτικής πειθαρχίας (στοίχιση και νεκρική σιγή μετά τον χτύπο του κουδουνιού κ.λπ.), ενώ αντιθέτως, απορρίπτει κάθε απονεκρωμένο φορμαλισμό (τον οποίο και αποκαλεί παρωδία της πειθαρχίας). Δεν θέλει να υποχρεώνονται οι μαθητές να μπαίνουν στο σχολείο τραγουδώντας, ούτε και τους υποβάλλει σε μαθήματα ηθικής στην αρχή της σχολικής ημέρας. Δεν τηρεί το τυπικό της ευγένειας, αφού η φιλική εμπιστοσύνη των παιδιών προς το πρόσωπο των ενηλίκων είναι το ζητούμενο και όχι οι τύποι μιας μικροαστικής συνύπαρξης. Οι μαθητές κατά το σχόλασμα δεν φαίνεται να δραπετεύουν από μια φυλακή (από το θέαμα της εξόδου των μαθητών από ένα σχολείο, μπορεί κανείς να κρίνει το επίπεδο της λειτουργικής του οργάνωσης) (Freinet, 1977: 83-120).

Στο σχολείο του Freinet, τέλος, δεν ισχύουν οι νόρμες ελέγχου του παλιού σχολείου. Οι βαθμοί δεν αντιστοιχούν σε πρακτικές αποστήθισης, διόρθωσης γραπτών, προφορικών εξετάσεων ή μεγαλόφωνης ανάγνωσης. Η απαγγελία και η αποστήθιση καταργούνται, όπως και οι διορθώσεις με κόκκινο μολύβι. Στο νέο σχολείο, όποιος αποτυγχάνει σε έναν κλάδο, μπορεί να πετύχει σε έναν άλλο. Αναζητούνται νέοι τρόποι αξιολόγησης, αφού θεωρείται ότι πρέπει να υπάρχει έλεγχος, όχι όμως ζηλόφθονος και καχύποπτος που θα αποβλέπει στην αυθαίρετη κατάταξη. Κάτι τέτοιο επιζητείται αποκλειστικά από τους καλούς μαθητές, τους οποίους βέβαια και διαφθείρει οδηγώντας τους στην έπαρση και τον ανταγωνισμό. Οι μέτριοι και οι κακοί καταδυναστεύονται από την τυραννία του βαθμού και νιώθουν επικίνδυνα αισθήματα κατωτερότητας. Ο νέος τρόπος ελέγχου εδράζεται στην τάση του παιδιού,

όπως και του ενηλίκου, να ενδιαφέρεται να αξιολογήσει την πρόοδό του. Επιτυγχάνεται, λοιπόν, με τη συνεργασία και την εμπλοκή των ίδιων των μαθητών, που συνεργάζονται για την αποτίμηση των προσπαθειών τους στα πλαίσια της σχολικής κοινότητας. Αποφεύγονται, έτσι, οι κίνδυνοι ανθρώπινων σφαλμάτων μεροληψίας και αυθαιρεσίας των δασκάλων κατά την αξιολόγηση της επίδοσης των μαθητών τους, ενώ λαμβάνεται υπόψη ολόκληρη η προσπάθεια του παιδιού και όχι αποκλειστικά το τελικό αποτέλεσμα. Κάθε φορά που ο μαθητής βάζει τα δυνατά του, αξίζει τον μεγαλύτερο βαθμό, ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα (ό.π.: 128-131). Η απαξίωση των ιεραρχήσεων και κατατάξεων, των επιλογών στη βάση των βαθμών, συνδυαστικά με τις λοιπές τεχνικές και τη γενικότερη φιλοσοφία της Παιδαγωγικής του Freinet, απέβλεπε στην εξασφάλιση ενός πραγματικά ισότιμου για όλα τα παιδιά σχολικού –και όχι μόνον– περιβάλλοντος.

Το Σχολείο Εργασίας

Αξίζει να δοθεί, επίσης, ιδιαίτερη προσοχή στο ζήτημα και την έννοια της *εργασίας* στην παιδαγωγική του Freinet. Η αγωγή της εργασίας αποτελεί κομβικό σημείο στη σκέψη του μεγάλου Παιδαγωγού, προσλαμβάνοντας, ωστόσο, χαρακτηριστικά αντιπαράθεσης και απόρριψης της αλλοτριωμένης της μορφής και, αντιθέτως, ρητής αποδοχής ενός είδους *παραγωγικής εργασίας πολυτεχνικού χαρακτήρα*, μέσα σε πλαίσια όπου τα παιδιά θα προστατεύονται από οποιαδήποτε μορφή εργασιακής εκμετάλλευσης και αλλοτριωτικής μερικής απασχόλησης. Μιλά για μια εργασία δημιουργική και απελευθερωτική και όχι για μια κοινή απασχόληση ή καταναγκαστική εργασία[55].

[55] Το νέο σχολείο, κατά τον Freinet, θα πρέπει να είναι το Σχολείο Εργασίας, προκειμένου να ξαναβρεί τη χαμένη ή διαταραγμένη σύνδεσή του με τη ζωή. Αυτό δεν σημαίνει ότι θα αποτελέσει η χειρωνακτική εργασία μια αποτύπωση της σχολικής διανοητικής εργασίας, ούτε ότι θα οδηγήσουμε τα παιδιά σε μια πρόωρη παραγωγική εργασία ή πως η μαθητεία θα υποσκελίσει τη διανοητική και καλλιτεχνική προσπάθεια. Η εργασία θα είναι η μεγάλη αρχή, η κινητήριος δύναμη, η φιλοσοφία της λαϊκής παιδαγωγικής, η δραστηριότητα από την οποία θα πηγάζει κάθε γνώση (Freinet, 1977: 24). Κατά τον Freinet, η περίοδος της εργασίας αποτελεί ένα από τα τρία στάδια ενεργητικής εξέλιξης της παιδικής ζωτικότητας. Τα άλλα δύο είναι η περίοδος ψηλαφητής διερεύνησης (δοκιμή, εξέταση, εξοικείωση με το περιβάλλον, μέχρι το τέλος των 2 χρόνων) και η περίοδος διευθέτησης, μια περίοδος, κατά την οποία το παιδί οργανώνει τη ζωή του και συγκεντρώνει τις ψηλαφητές του εμπειρίες γύρω από τις φυσιολογικές του ανάγκες (μέχρι τα 4 χρόνια). Κατά την περίοδο της εργασίας, από τα 5 χρόνια και μετά, το παιδί έχει ολοκληρώσει τη διερεύνηση και τον έλεγχο του περιβάλλοντός του, τακτοποίησε στον ελάχιστο, έστω, δυνατό βαθμό τις εμπειρίες του, οργάνωσε τα πρώτα του ζωτικά

Το σχολείο του είναι πραγματικό σχολείο εργασίας και, μάλιστα, παραγωγικής εργασίας πολυτεχνικού χαρακτήρα, της οποίας τα χαρακτηριστικά συμβαδίζουν στη σκέψη και την πρακτική του Freinet με τη στράτευσή του στην υπηρέτηση της ιδέας για μια κοινωνία που αρνείται εμφαντικά τον πόλεμο (Peyronie, 2000: 283-284).

Εξάλλου, μια τέτοιου είδους οπτική γύρω από την εργασία στο σχολείο, συναντά ικανοποιητικά και συμβαδίζει με τη σχεδόν ενστικτώδη τάση των νέων ανθρώπων για δημιουργία, αλλά και προσφορά προς το συνάνθρωπο. Πρόκειται, με άλλα λόγια, για μια μορφή εργασίας που αποβλέπει στην υπηρέτηση του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου και όχι αποκλειστικά των πολύ στενών ατομικών συμφερόντων· μιας κοινωνικά ωφέλιμης εργασίας, όπως θα την αποκαλούσε ο Μαρξ, που θα είναι ικανή να οδηγήσει στην αδελφοσύνη των κοινωνικών υποκειμένων μεταξύ τους και, μέσω αυ-

αντανακλαστικά και ξεκινά να κατακτήσει τον κόσμο μέσα από την εργασία, τη δραστηριότητα εκείνη με την οποία ικανοποιεί τις μεγάλες φυσικές και ψυχικές του ανάγκες. Νιώθει την ανάγκη να επιδοθεί σε ένα είδος εργασίας-παιχνίδι, για την οποία, ωστόσο, χρειάζεται ένα υποστηρικτικό περιβάλλον ενηλίκων, για να μην εκτραπεί στο υποκατάστατό της παιχνίδι-εργασία (ό.π.: 30-38). Οι ρουσωικές επιδράσεις του τον οδηγούν στη βεβαιότητα ότι η φύση παραμένει το πιο πλούσιο περιβάλλον κι αυτό που προσαρμόζεται καλύτερα στις ανάγκες των ατόμων. Οπότε, όσα παιδιά δεν έχουν φτάσει στη φάση της εργασίας, θα πρέπει να αφήνονται ελεύθερα να καταγίνονται με τις εμπειρίες τους στον δικό τους προσωπικό ρυθμό. Ταυτόχρονα, οργανώνεται η κυριαρχία στο περιβάλλον μέσω της εργασίας που θα πρέπει να έχει πάντα έναν κοινωνικό σκοπό. Ο Freinet κάνει λόγο για εργασία και όχι για δραστηριότητα, την οποία εξάλλου θεωρεί παρωδία της εργασίας. Συνήθως, οι δραστηριότητες που χρησιμοποιούνται σε άλλα παιδαγωγικά συστήματα, όπως στο Μοντεσσοριανό, περιορίζονται στα πρώτα στάδια της διερεύνησης και της διευθέτησης, χωρίς να είναι όμως επαρκείς για τη φάση της εργασίας. Περισσότερο από κύβους και κυλίνδρους, έλεγε ο Freinet, το παιδί χρειάζεται καθημερινά εργαλεία, τα οποία καλείται να εναρμονίσει με τα χέρια του, να τα ενσωματώσει στην κοινωνική του δραστηριότητα, να τα χρησιμοποιήσει χρηστικά για εκείνο και τους γύρω του (ό.π.: 40-42). Στο σχολείο του Freinet, η εκπαίδευση μέσω της εργασίας αποτελεί μέρος μιας κουλτούρας με βάση τη φιλόπονη δραστηριότητα των ίδιων των παιδιών και τη θεώρηση της γνώσης ως θυγατέρα της εμπειρίας. Αυτό αποτελεί σημαντικό στοιχείο κατανόησης της παιδαγωγικής του, η οποία διαφοροποιείται από άλλες που φαντάζουν παρεμφερείς, αφού, όπως λέει ο ίδιος: «… Εμείς ορθωνόμαστε ενάντια ακριβώς σε μια τέτοια παιδαγωγική αντίληψη, ενάντια σε τούτο τον αφύσικο διαχωρισμό της διανοουμενίστικης τάξης από το ενεργητικό εργαστήρι, διαχωρισμό που προετοιμάζει τον κοινωνικό δυαδισμό [sic] με τους χειρώνακτες εργάτες ριγμένους στη μετριότητα από τη μια μεριά και μια πνευματική τάξη, από την άλλη, τόσο αλαζονική όσο και στείρα» (σ. 67). Η νέα αυτή παιδαγωγική αντίληψη αξίωνε γενναία επένδυση στην εκπαίδευση από την πολιτεία, αφού, κατά τον Freinet, δεν υφίσταται καμιά δικαιολογία περί έλλειψης χρημάτων, αλλά απλά απαιτείται συνείδηση της αναγκαιότητας μιας ανάλογης προσαρμογής και συναίσθησης του υψηλού ρόλου και αποστολής του σχολείου στη ζωή και την ευημερία των ατόμων, καθώς και την ειρήνη των πόλεων (ό.π.: 66-68).

τής, θα καταστεί δυνατή η υπέρβαση τοπικιστικών ή ευρύτερων εθνικιστικών αγκυλώσεων που θεμελιώνουν πολιτικές πολέμου και πρακτικές εναντίωσης, τόσο μεταξύ των ανθρώπων της ίδιας χώρας όσο και διαφορετικών χωρών μεταξύ τους. Αντιθέτως, η ιδέα και η πρακτική της «καταναγκαστικής εργασίας» αποτελούν το ύστατο ατόπημα του ανθρώπινου είδους και, μάλιστα, απέναντι στον ίδιο τον άνθρωπο. Αναδεικνύεται σε απόλυτη αλλοτρίωση του ανθρώπου με την υπαγωγή του σε εμπόρευμα, σε αποξένωσή του από το υπόλοιπο ανθρώπινο είδος, από τη φύση και από το ίδιο το προϊόν της εργασίας του. Πρόκειται για μια παραμορφωμένη και διεστραμμένη εργασία, πολύ μακρινή από εκείνην που προάγει την ανθρώπινη προσωπικότητα, από εκείνην που συντηρεί και δίνει νόημα στην ίδια τη ζωή. Αποτελεί, επιπλέον, διακριτό χαρακτηριστικό του καπιταλιστικού συστήματος, αλλά και κάθε φασιστικής, φασίζουσας και ναζιστικής πρακτικής. Μία από τις ευκαιρίες που χρειάζεται το σύστημα για απόσπαση ολοένα μεγαλύτερης υπεραξίας στη βάση της απόλυτης εκμετάλλευσης του εργατικού του δυναμικού που, είτε το υποχρηματοδοτεί είτε δεν το χρηματοδοτεί καθόλου (πρακτικές αξίωσης καταναγκαστικής προσφοράς της εργατικής δύναμης), ανάγοντας σε ευκαιρία εκμετάλλευσης την εκάστοτε υποτελή θέση κάποιων πληθυσμιακών ομάδων (αιχμάλωτοι πολέμου, πρόσφυγες και «παράνομοι» μετανάστες, σύγχρονοι δουλοπάροικοι και ζωές σε εξάρτηση). Η βαρβαρότητα της καπιταλιστικής συγκρότησης, ο εθισμός σε ακραίους και αέναους ανταγωνισμούς, το μίσος και η υπονόμευση, ο φθόνος και ο ατομικισμός, η υποκρισία και ο πόλεμος, η επιβολή των ισχυροτέρων στους αδυνάτους, η κυριαρχία της μισανθρωπιάς και της νεκροφιλίας, απαντώνται όλα τους, μηδενός εξαιρουμένου, και στον βαθύ ιδεολογικό πυρήνα των ακροδεξιών, ρατσιστικών και ναζιστικών πολιτικών μορφωμάτων, ποικίλων εκφάνσεων άλλωστε του καπιταλιστικού συστήματος. Βέβαια, όλα αυτά ανεξαιρέτως αποκρυσταλλώνονται και αντανακλώνται καθαρά στο ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα που δρα στο εποικοδόμημα της συγκεκριμένης πολιτικο-οικονομικής συγκρότησης. Η παραδοσιακή Παιδαγωγική, μια χαρά υπηρέτησε και συνεχίζει να υπηρετεί τις «αξίες» του καπιταλιστικού φασισμού και της πολεμικής που προοιωνίζεται αυτός, κατανέμοντας τα μέλη της κοινωνίας από την πρώιμη ακόμη ηλικία τους, σε ρόλους και σε θέσεις στον γενικότερο καταμερισμό εργασίας. Το σχολείο εργασίας, όμως, του Freinet αντιτίθεται σθεναρά και διαχωρίζει απόλυτα τις θέσεις του από το παραπάνω προδιαγεγραμμένο έγκλημα. Στην υποκρισία απαντά με ειλικρίνεια, στον ιδεαλισμό με εμπειρία και λόγο ορθό, στον ατομικισμό με ομαδικότητα, στον ανταγωνισμό με συνεργασία, με αλληλεγγύη στη μισαλλοδοξία και νοιάξιμο για τον συνάνθρωπο, στον φθόνο απαντά με αγάπη! Στον ρατσισμό και την πολεμοκαπηλία του καπιταλισμού και των ναζιστικών υποπόδιών του απαντά με επιστημονικό σοσιαλισμό.

Η εργασία στο σχολείο του Freinet αποτελεί χαρά και πηγή έκφρασης και δημιουργίας, προσφορά στην κοινότητα, απελευθέρωση της φαντασίας και όλων των δημιουργικών δυνάμεων του ανθρώπου... η εργασία στο σχολείο του Freinet αποτελεί ειρήνευση και όχι πόλεμο με τον εαυτό και με τους άλλους, αποκτά χαρακτήρα κοινωνικά ωφέλιμης εργασίας και συντελεί στην ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου και τη βελτίωση των συλλογικών υλικών όρων ύπαρξης, των όρων ύπαρξης ολόκληρης της κοινωνίας.

Συνοψίζοντας, το κίνημα Freinet αναφέρεται στις αξίες της κοινωνικής δικαιοσύνης, της ισότητας των ευκαιριών για όλα τα παιδιά και της υπεράσπισης των βασικών τους δικαιωμάτων, της ανάπτυξης ελεύθερων, ολοκληρωμένων και αλληλοαποδεχόμενων προσωπικοτήτων. Δεν υπήρξε ποτέ του δογματικό και, μάλιστα, σε σημείο τέτοιο, που ο ίδιος απαντούσε: *Είμαστε το κίνημα που μετακινεί τις γραμμές*, κάθε φορά που τον ρωτούσαν ποια ήταν η γραμμή του κινήματός τους. *Χωρίς καμιά επιθυμία για τις γραμμές των μαχών, των συνόρων και όλου του είδους τις ευθυγραμμίσεις, αλλά με μια αναμφίβολη τρυφερότητα για τις γραμμές του ορίζοντα, τις τυπογραφικές γραμμές και τις γραμμές της αισθητικής και της ομορφιάς* (Peyronie, 2000: 289).

Καταληκτικά, θα λέγαμε επομένως, ότι το πνεύμα ελευθερίας και δημοκρατίας που είναι διάχυτα στην παιδαγωγική φιλοσοφία και πρακτική του Freinet, σε συνδυασμό με την ακλόνητη πίστη του στην ανθρώπινη καλή φύση, αλλά και την πολιτική οξύνοια και ταξική του συγκρότηση και συνείδηση, συν την προσωπική εμπειρία του ολέθρου δύο παγκόσμιων πολεμικών συγκρούσεων, δεν αφήνουν κανένα περιθώριο αμφισβήτησης περί της βαθιάς αποστροφής του απέναντι σε καθετί μιλιταριστικό, κυριαρχικό, εξουσιαστικό και μισάνθρωπο και, άρα, σε καθετί ρατσιστικό και με ναζιστικές καταβολές. Ολόκληρη η ιστορία της ζωής του, οι κακουχίες του και η στρατευμένη επιστημονική του στάση στο πλευρό της ανθρώπινης κοινωνίας και της ευημερίας της, αποτελεί ισχυρή παρακαταθήκη στον διαρκή αγώνα της ανθρωπότητας ενάντια στον ίδιο της τον κανιβαλισμό που, δυστυχώς, φαίνεται να έχει διαχρονικό και επίμονο χαρακτήρα. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η παιδαγωγική του Freinet προέκυψε διαλεκτικά μέσα από την αγωνία του ανθρώπου να προτείνει τρόπους υπέρβασης του τρόμου μιας νέας ανθρώπινης καταστροφής, που πριν ακόμη προλάβει να εξορκιστεί, κατέστη ήδη διαχρονική. Σήμερα, οι πόλεμοι, η προσφυγιά και η μετανάστευση, ο ρατσισμός και η ξενοφοβία, τα ακατάλυτα μίση και η αναπαραγωγή αντικοινωνικών πολιτικών σχηματισμών παραμένουν στο προσκήνιο και, μάλιστα, βρίσκονται παγκοσμίως σε έξαρση. Γεγονότα, όπως η εκλογή του Ντόναλντ Τραμπ στις ΗΠΑ, η άνοδος των ποσοστών της Χρυσής Αυγής και της Λεπέν σε Ελλάδα και Γαλλία αντίστοιχα, όπως και ανάλογων ακροδεξιών/ναζιστικών πολιτικών

μορφωμάτων σε διάφορες χώρες παγκοσμίως, σε συνδυασμό με την υφιστάμενη παγκόσμια οικονομική ύφεση, τα αδιέξοδα του καπιταλισμού και τη σοβαρή πιθανότητα μιας παγκόσμιας πολεμικής ανάφλεξης στις μέρες μας, φέρουν αρκετές και ανατριχιαστικές ομοιότητες με εκείνες των χρόνων της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης και του Μεσοπολέμου, από όπου ξεπήδησαν όλοι οι σύγχρονοι εφιάλτες της ανθρωπότητας.

Από τη συνολική αντιπαράθεση, λοιπόν, της παιδαγωγικής φιλοσοφίας και πρακτικής του Freinet ως προς τους βασικούς πυλώνες της ναζιστικής και ρατσιστικής ιδεολογίας που περιέγραψα στο εισαγωγικό μέρος της παρούσας εργασίας, έχω την αίσθηση, θα έλεγα τη βεβαιότητα, ότι ο μεγάλος Παιδαγωγός στρατεύτηκε στον αντιναζιστικό αγώνα και διακρίθηκε για τον έντονο ρατσισμό του, αλλά απέναντι σε καθετί ρατσιστικό· διακρίθηκε για τη μιλιταριστική διάθεσή του, αλλά απέναντι σε καθετί μιλιταριστικό. Στη διαχρονικότητα των αλγεινών ετούτων φαινομένων απάντησε το ίδιο δυναμικά και το ίδιο ανελέητα.

Βιβλιογραφία

Καρράς Γ. Κ. (2014). *Η παιδαγωγική επιστήμη άλλοτε και τώρα. Ιστορία-Μεταβάσεις-Προκλήσεις*. Αθήνα: Gutenberg.

Κρίβας Σπ. (2007). *Παιδαγωγική Επιστήμη: Βασική Θεματική*. Αθήνα: Gutenberg.

Ντήτριχ Τ. (χ. χρ.). *Το ενεργό βιομηχανικό σχολείο του Σοβιετικού Παιδαγωγού Π. Π. Μπλόνσκι*. Αθήνα: Ανδρομέδα.

Παληκίδης Α. Άγ. (2013). «Ο Ναζισμός στα ελληνικά σχολικά εγχειρίδια ιστορίας». Στο: Άγ. Παληκίδης (επιμέλεια). *Κριτικές προσεγγίσεις του ναζιστικού φαινομένου. Από την ιστοριογραφία και την πολιτική θεωρία στη σχολική ιστορική μάθηση*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 75-127.

Πασιάς Γ., Φλουρής Γ., & Φωτεινός Δ. (2015). *Παιδαγωγική & Εκπαίδευση*. Αθήνα: Γρηγόρη.

Peyronie H. (2000). «CÉLESTIN FREINET». Στο: Jean, Houssaye (Επιμέλεια) *Δεκαπέντε παιδαγωγοί. Σταθμοί στην ιστορία της παιδαγωγικής σκέψης*. Αθήνα: Μεταίχμιο, σσ. 271-290.

Τσιάκαλος Γ. (2015). *Για τη ναζιστική ακροδεξιά και την πολιτική καθημερινότητα στην εποχή της κρίσης*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Φράγκος Π. Χρ. (2000). *Επίκαιρα Θέματα Παιδείας*. Αθήνα: Gutenberg.

Φρενέ Σ. (1977). *Το σχολείο του λαού*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Φρενέ Σ. (1979). Για ένα προλεταριακό σχολείο: το τελευταίο στάδιο του καπιταλιστικού σχολείου, στο: Ν. Μπαλής (επιμέλεια). *Η ιδεολογία της Εκπαίδευσης και η μάθηση της ελευθερίας*. Αθήνα: Καστανιώτη, σσ. 325-331.

Freinet C. (1918). *Όχι πια Αναγνωστικά. Το τυπογραφείο στο Δημοτικό σχολείο.* (μτφρ.: Τζ. Τσαγκιάς). Αθήνα: Α.Μ. Κοντομάρη.

Fritzsche P. (2008). (μτφρ. Β. Αβραμίδου & Κ. Δεσποινιάδης). *Ζωή και Θάνατος στο Τρίτο Ράιχ*. Θεσσαλονίκη: Θύραθεν.

Ψαρράς Δ. (2012) (β΄ έκδ.). *Η Μαύρη Βίβλος της Χρυσής Αυγής*. Αθήνα: Πόλις.